

Coperta I

John William Waterhouse - Circe oferindu-I cupa lui Ulise (1891)

Concept grafic: Paul Winkler și Vlad-Ionuț Musceleanu

DTP: Paul Winkler

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

COȘBUC, GEORGE

Superstițiunile păgubitoare ale poporului nostru : descântecul și leacurile băbești, duhurile necurate, vrăji și farmece, sărbători fără de rost (1909) / George Coșbuc. - Ed. a 3-a. - București : Editura C.I.D., 2018

ISBN 978-606-94516-5-6

39

Copyright 2018 © All rights reserved

Editura C.I.D. și Asociația pentru Dezvoltare Durabilă "Zorile"

Volum apărut cu sprijinul Asociației pentru Dezvoltare Durabilă
"Zorile" și News Buzău (partener media)

Printed in Romania by Adi Center, Iași

GEORGE COȘBUC

SUPERSTIȚIUNILE PĂGUBITOARE ALE POPORULUI NOSTRU

Descântecul și leacurile băbești, duhurile necurate,
vrăji și farmece, sărbători fără de rost

București 2018

CUPRINS

Deschidere <i>Gen. Bg. (r) Dr. Emil Străinu</i>	5
Cuvânt înainte <i>Vlad-Ionuț Muscelenu</i>	8
Medicina populară	14
Superstițiunile păgubitoare ale poporului nostru	18
I. Medicina simpatică	18
II. Duhurile necurate	29
III. Vrăji și farmece	48

MEDICINA POPULARĂ

Cu toate că e așa de batjocorită medicina populară, eu sînt convins că omenii de știință ar putea să învețe multe de la babe. Poporul nostru cunosc o mulțime de plante medicinale, scie cum să le culégă și cum să le păstreze, și mai ales când să le întrebuițeze. Prea bine știu și eu, că babele sînt în cele mai multe casuri o primejdie pentru sate, că doftoriile lor sînt întemeiate foarte des pe simple analogii, că dacă, întîmplător, o bôlă și o plantă au acelaș nume, prin nimic nu poți vindeca bôla de cât prin planta asta - d. e. sîngerul vindecă scursorile de sânge, urechelnița vindecă bólele de urechi - și că fac experiențe cu felurite plante la bóle pe care încă nu le cunosc bine. Despre descânțece și celelalte ceremonii, ce le fac când s'apucă de «meșteșug», n'ar trebui să vorbim tocmai cu atîta dispreț, căci aceste sînt rêmășițe de-ale ceremoniilor religioase din timpii primitivi și păgâni, când medicul era una cu preotul, și decî ele fac parte dintr'acele frumoșe obiceiuri despre cari strigăm mereu: «Se pierd, se pierd! Să nu le lăsăm să piară!»

E lucru știut, că știința medicală a fost făcută adeseori atentă asupra practicei medicinale a poporului, și că multe medicamente astăzi cunoscute și recunoscute de terapeutică, au fost luate de-a dreptul de la popor. Despre ceaiul de flori de romoniță, despre puterea alinătoare a cataplasmelor de in, despre usturoiul ca desinfectant al ranelor, știința medicinală nu scia nimic și nici nu bănuia. A trebuit să trecă vreme de veacuri, până ce omenii de știință au bine-voit a lua în cercetare aceste trei doftorii ale «prostimii» și le-au găsit excelente, iar azi sînt primite în pharmacopee.

În cronicile noastre eu am găsit pomenite trei plante: odolénul, păpădia și còda cocoșului, cu bólele pe care le vindecă. Odată, avînd vreme, am căutat într'o enciclopedie farmaceutică aceste plante și am găsit într'adevăr că știința le recomandă

exact la bólele pomenite de cronică. Ce e însă interesant, e, că numita carte spune despre două dintre aceste plante că abia pe la începutul veacului trecut (1810-1820) au fost descoperite ca vindecătoare și că numai de atunci au fost recunoscute de știință. Va să dîcă până acum 90 de ani, medicina habar n'avea de ele, cu toate că babele le-or fi știut cine scie de când, iar cronicile noastre pomenesc de ele cu trei sute de ani înainte!

Știința medicală în evul mediu era o știință tare posnașă. Am vedut o carte care se ocupă cu felul doftoriilor ce se găseau pe acele vremuri într'o farmacie, și la ce fel de bóle se întrebuița. Cel mai vestit și mai «savant» medic de pe acele timpuri era convins de puterea vindecătoare a pielei de șarpe, a ochilor de racă, a pîrului de cămilă fiert în lapte de femee, a aripilor de țînțar, a mărunțaielor de bróscă și a câte și mai câte bazaconii și spurcăciunii de animale (de cari, de alt-fel, nici până azi știința «cea înaltă» nu s'a putut desbăra și mai ține încă excremente de animale prin elegantele borcănășe ale farmaciilor moderne!). Și apoi să te miri de popor că mai crede în ochi de rac, inimă de cióră, colți de lup, cap de șorece, cuib părăsit de rîndunică, mațe de ariciu, fiere de viezure, pîr de cîne turbat, inimă de peșce, cuiu de potcòvă găsită și câte altele. Dar acum nici poporul nu mai întrebuițează aceste doftorii miraculoșe la bóle știute, ci mai mult la vrăjile și desfacerile lui de aruncătură și de fapt. Iar că aceste doftorii își au și misterul lor anumit, iarăși nu e de mirare într'un sistem religios păgân în fondul seú, cum îl are și poporul nostru și toate popórele Europei, ori-cât de culte ar fi. Că anume, colți trebuie să fie a unui lup alungat de cîini și mușcat, că ochii au să fie a unui rac prins Dumineca în zori, că mațele au să fie ale unui ariciu strépuns drept prin inimă cu un cuțit descântat - toate acestea sînt explicabile ori prin formalitățile prescrise ale cultului care se practica odată cu o minușiositate de spaimă, ori sînt porțițe de scăpare ale babei descântătoare, căci dacă lécul «nu se prinde» atunci n'au fost împlinite formalitățile cu prinderea racului Dumineca în zori, cu strépungerea ariciului, și celelalte.

Eu am apărat și apăr tot-d'auna obiceiurile poporului, când sînt frumoase și nevinovate, și-mi place să le cunosc pe toate întru adîncul lor, adică să-mi explic și originea și cauza lor. Care nu sînt vrednice de trăit, pot să piară în bună pace, și care sînt urîte - cum e Jujeul - și barbare, ar trebui chiar scóse din deprinderile poporului, fie chiar și cu sila legilor. Dar nu trebuie să le fierbem pe toate într'aceeași cãldare! Multe le credem noi că sînt superstiții în popor și le rubricãm între «nerodii de-ale ómenilor incultii», pe cãnd ele sînt simple reminiscențe și frînturi dintr'un sistem metafizic care odată își avea rostul sãu. Și, fiind-cã nu le înțelegem, sînt prostii!

Astea le ȃic și de medicina poporului. Eũ, bine înțeles, nu nãzuesc sã-mi pun capul sãnãtos sub evanghelie și nici nu m'aș încrede în doftoriile babelor nici-odată. Hotãrît nu; babele mai mult stricã și omórá, de cãt ajutã și vindecã. Ómenii de la sate pot crede ce vreaũ - și pot crede și eũ ca ei cãte unele - dar pentru aceea nu-i învãț sã alerge numãi și numãi la babe, fugind ca de ciumã de doftor.

Pot sã stea alãturi babele cu doftorii, cãci nu se póte tãgãdui cã la unele bóle mai ușóre își are și poporul sciința sa experimentatã de veacuri. O sã vie vremea cãnd babele aũ sã piarã de pe fața pãmîntului, cu tot bagajul lor, atunci cãnd doftorii însiși vor stãpãni acest bagaj. Da, numãi atunci. Doftorii ar trebui sã se intereseze mai mult de ceea-ce scũ și fac babele, cãci fãrã îndoialã este ceva de învãțat de la ele. Și ar mai trebui sã s'apropie de felul de a gãndi al țãranilor în materie de medicinã. Poporul își are stabilite diagnozele sale, cauzele bólelor, tratamentele lor - false ori adevãrate, puțin îmi pasã, doftorii trebuie însã sã le cunóscã, alt-fel de géba li-e tótã truda de-a se apropia de țãran. A, țãranul e îndãrãtnic, încãpãținat, nu vrea sã pricépã sciința medicinei! Fie și așa, dar, sã-mi dați voie sã fie și întors. De ce sã ne batem joc de apa descãntatã, și sã ne mirãm cã țãranul nu ia chininã? Ia, sã probãm în glumã, sã ne facem cã credem în apa descãntatã și sã i-o dãm țãranului s'o bea dupã ce am pus chininã într'insa. Are sã

ia chinina, are sã ia ori-ce doftorie îi vei cere, dacã îi vei pune-o în apa descãntatã. El va crede cã tot apa lui 'i-a ajutat, nu chinina. Dar ce ne pasã nouẽ ce crede copilul și țãranul; sãnãtos sã-l facem!

Era sã încheiũ articolul acesta, cãnd am dat cu ochii de cel mai nou numãr al «Gazetei Sãtenuiũ». Într'insa vãd un articol tratãnd despre doftoriile poporului. Într'un loc ȃice articolul: «Din acestea nu urmãzã însã cã lunga experiența a omenirii trebuie desprețuitã cu totul și cã n'aũ nemerit și peste ceva bun. Iatã de ce doftoria popularã trebuie cercetatã ca sã se vadã ce e bine și ce nu în ea». Și urmãzã un alineat și mai interesant. Se spune adecã despre animale, cã ele își aũ doctoriile lor și, cãnd sînt bolnave cautã anumite plante pe care le mãnãncã. Scim cu toții cum pisicele cautã iarbã numitã catușnicã, și cum câinii cautã și rup firele unei burueni purgative. «Ast-fel multe plante lecutóre sînt cunoscute de animale, iar ómenii le-aũ învãțat de la acestea». Iatã un adevãr la care eu nu m'am gãndit, și-mi pare bine cã-l aflu, cãci îmi sprijinesce cele ce le spuneam. Acum, dacã omul póte sã învețe de la animale chiar, cum sã nu póta doftorii sã învețe de la ómeni, fie ei chiar și țãrani «incultii și superstițioși?»

*[Extras din G. Coșbuc - Dintr'ale neamului nostru,
Tip. Gutenberg, Joseph Göbl, București, 1903, pg. 49-53]*

SUPERSTIȚIUNILE PĂGUBITOARE ALE POPORULUI NOSTRU

I. MEDICINA SIMPATICĂ.

Leacurile băbești.

§ 1.

«Leacul fie ori nu fie, plata babei să se știe!» de vorbele acestea ar trebui să-și aducă aminte fiecare om când merge la baba descântătoare. Știu și eu că omul, când e bolnav ori are pe cineva bolnav în casă, întrebă și în dreapta și stânga pe pricepuți și nepricepuți și la urmă tot la descântec ajunge. Și iarăș știu că sunt multe femei cari cunosc fel de fel de burueni lecuitoare, și cunosc și otrăvurile din burueni. Și cunosc și anumite boale, mai ales de-ale femeilor. Eu nu tăgăduesc că sunt și babe pricepute la câte-o boală și au bunăvoință de a ajuta cât pot bolnavilor. Dar sunt și babe nepricepute, care nu prea umblă cu crucea în sân și descântă numai pentru câștig, altele o fac numai de lăudăroșie ori numai ca să le meargă numele și să bage spaimă în oameni de ce putere au ele. «Oho! să știți voi că una e baba Floarea!» Și bieții oameni cred, că baba Floarea poate când vreă să înghețe apa dela foc, să cheme pe dracul din baltă, să trimită boale și să fure peste șapte sate laptele vacilor, să poarte oameni sburând pe prăjină, și câte alte nerozii de acestea. Ba poate să oprească norii lui Dumnezeu, și vânturile și grindina, și când i-ar plăti cineva bine ar putea să facă să nu mai răsară soarele, iar luna să nu-și mai poată umplea sferturile ei și să rămăe până în veci numai ca o secere. Bat-o Dumnezeu de babă nevrednică, n'o vezi cu ce umblă să sperie lumea?

Apoi sunt și altfel de babe, cam pușintele de minte, cari cred că le pot face toate acestea. Cu adevărat cred, și nu le poți scoate nebunia din cap, și la urmă ar fi păcat să le bagi vină că vreau să înșele lumea. Nu voesc s' o înșele, ci pe ele înșele le înșală capul lor

cel neîntreg, că sunt bolnave la minte. Mai de vină sunt oamenii cari se iau după ele și le dau crezământ. Aceste babe spun de ele că sboară prin văzduh pe mătură, că s'adună cu altele de spița lor, pe la răspântii noaptea, că stau de vorbă cu Dracul ăl mare din baltă, că merg până într'al nouălea sat și sug inima copiilor, și câte toate. Sunt biete babe cari buiguiesc cu ochii deschiși, și în aiurarea lor sboară pe mătură, și vorbesc cu Satana, și acest vis al lor, adică vedenia ce au, o cred, urgisitele de ele, că se întâmplă într'adevăr.

Nu-i tot una baba Rada cu Rada baba! Una își vede de buruenele ei și descântă numai unde e de vindecat o boală, și voește numai mântuire și bine, iar doftoriile ei sunt văzute de toată lumea. Și de acestea sunt multe femei prin sate, și neveste și mai în vârstă, femei cinstite și așezate și cari s'ar rușină până în albul ochilor când le-ai bănuși că umblă cu boscoane și cu vrăji și cu dracul prin ulcele. Dar ceealalta babă descântă numai unde e să facă rău, să trimeată cuțite, să facă pe ursită, să fiarbă burueni tari ca să lege bărbații ori să facă de urât. Asta umblă cu cenușe de broască arsă în vatra focului, cu sânge de liliac, cu mâna de om mort și cu gătlej de lup, ori cu doftorii pe cari le pregătește pe ascunsul și le tănuiește. Toate gândirile îi sunt numai spre rău, așa că de ea cu adevărat poți zice că și-a dat sufletul ei diavolului. Babe de soiul acesta sunt vrăjitoare îndrăcite, și mai de mult le ardeau de vii, ca să curețe de ele pământul. Nu că doară ele ar fi putut face lucrurile cu care se lăudau, dar pentru că vrând să facă răul, li se încâineă sufletul așa de mult încât l-ar fi făcut de-ar fi putut. În ele e numai vrerea de a face rău, dar nu și puterea. Din păcate, multă lume e rea și vreă să facă rău altora, iar acești răi par că sunt anume făcuți pentru vrăjitoare, și vrăjitoarele anume pentru ei. Și neputând face ei răul, își pun nădejdea în babă, și babele în dracul. Dar uitate, că nici dracul nu e așa de rău, ca oamenii aceștia și ca babele, că nu le face pe plac, și se sperie și el de câte-i cer. Că baba și omul care-și face vrăji vreau să facă răul, și Satana nu-l vreă. Frumoasă tovarășie de trei cinstiți: omul, baba și diavolul, și

la urmă tot diavolul cel mai cinstit dintre toți trei! Ar trebui să ne fie rușine, creștinilor, de alergarea după vrăjitorii și să ne gândim la focul iadului.

§ 2.

Acum să lăsăm pe vrăjitoare cu îndrăcitele lor meșteșuguri în plata Domnului. Să vedem ce încredere poți să ai, creștine drag, în femeile cele de bună credință cari voesc să-ți fie de ajutor la boale.

Ca să poți da doftorii cu folos, trebuie mai întâiu să stii anumit ce boală are omul. Pentru că orice boală e cu doftoria ei. Iar boalele se cunosc după anumite semne ale lor, la unele lesne de văzut, la altele mai cu încurcături care te fac să iei o boală drept alta. Acum doctorii învață ani dearândul de prin cărți tot ce știu și au știut alți doctori de prin lume, și văd cu ochii boalele la sute și sute de oameni prin spitale, și așa lor le e lesne să cunoască boala când o văd. Dar biata femeie din sat, cum? Nici bolnavi cu sutele nu vede, ca din multă vedere să poată judecă felurile boalelor, nici altă învățătură n'are afară de ce a auzit dela alții tot ca ea cu puțină pricepere.

Doftoresele din sat când nu se dumeresc, nu caută ca doctorii semnele, ci umblă cu descânțe și cu bazaconii. Ai copil bolnav și chemi baba. Ea se uită și nu știe ce boală are copilul. Ca să știe, stinge cărbuni în apă: dacă se scufundă cărbunii, copilul are deochiu; dacă plutesc, are boală din sfinte. Acum ce încredere să ai în doftoriile ce le va da, dacă nu ți le dă după știința ei, ci după noroc? Altă dată baba pune copilul pe prag cu fața în jos, îi întoarce pe spate mâna dreaptă și piciorul stâng ca să s'atingă, tot așa mâna stângă cu piciorul drept. Dacă nu s'ating copilul are strânsori, ori deochiu, dacă s'ating are altă boală. Care? O să-i găsească baba și un nume, așa ca la urmă cu toate că mititelul e bolnav de plămâni, va trebui să înghiță doftorii pentru boală de stomac. Ce au cărbunii din apă cu felul boalei copilului? Și ce are de împărțit gălbenușul oului cu junghiul? Căci la bănuiala că are copilul junghiul, îi poartă un gălbenuș peste tot trupul și unde

se sparge gălbenușul acolo e junghiul și acolo trebuie puse oblojelile. Vai de lume și de bietul copil! Iar dacă nu se sparge nicăieri, copilul n'are junghiul, ci altă boală pe care i-o găsește baba tot așa, cu acul ori cu o bucată de pâine și mai știu eu cum. Acum, copilul poate că are junghiul, dar gălbenușul spune că n'are, și baba, firește, caută copilul de altă boală. Ori poate că într'adevăr copilul n'are junghiul, ci boală de gât, dar gălbenușul se sparge și spune că-l are, deci baba o să-l oblojească așa cum cere junghiul. Vezi unde ajungi dacă te iei după babe, iar babele după gălbenușul de ou!

Dintr'aceste câteva pilde poți cunoaște toată înțelepciunea babelor. La oamenii mari se mai schimbă lucru, căci ei pot spune ce au și pot face de ocară gălbenușul. Dar și la ei babele găsesc felul boalei tot prin mijloace de acestea simpatice, cum le zic cărturarii. Ca să știi dacă omul are într'adevăr rânză răsturnată, îi descânți și-l pui să stea cu capul în jos, și dacă se simte alinat în vremea asta, are răsturnată rânza; dacă nu, are vr'o boală din "balele vrășmașului". Lucru ar fi de râs, dacă nu ți-ar fi milă de bietul om. Rânza răsturnată e un catar al stomacului, unul de cel rău, iar țărani cred că el vine din răsturnarea cu josul în sus a stomacului. Și dacă bolnavul s'așează cu capul în jos, așa credeți voi, stomacul își vine iarăși în starea lui firească, și nu te mai doare. Se poate că întâmplător unuia să-i aline pe o clipită răul, și altuia nu, când se dă peste cap, dar de aici nu se poate scoate nici o încheere, nici pentru rânză răsturnată, nici pentru "bale" de ale vrășmașilor. Singura încheere e, că baba n'a nemerit boala.

§ 3.

Voi ați băgat de seamă și vă mirați că doctorul, când mergeți la el cu vr'o boală, vă întreabă câte minunții toate, ce ați mâncat ieri și alaltăieri și în postul cutare, și ce ați băut și cum ați dormit și unde, și câte'n lună și în soare. Ba vă ciocănește în spate, vă întreabă câți copii aveți și ce părinți ați avut. Dar ce are, uritul de el, să le știe toate acestea? Ce-i sunt bune? Apoi, îi sunt bune,